Solidariteit en de grenzen van het generatie denken

Tekst: Paul Op Heij

Emeritus hoogleraar Arbeidsverhoudingen (UvA) Paul de Beer[1] schreef het boek *Generatiestrijd*[2], waarin hij uitlegt waarom de meeste uitspraken over generaties onterecht zijn, de organisatie van vakbonden politiek niet slim is en veel sociaalwetenschappelijk onderzoek zwak. En waarom is ons onderwijs wel een emancipatiemotor en geen gelijkheidsmachine?

In media en populaire managementliteratuur is het denken in generaties – zoals *Babyboomers*, Generatie X, *Millennials* en Generatie Z, uitgegroeid tot een methode om maatschappelijke trends te verklaren. Een voorbeeld hiervan was het sentiment tijdens de coronaperiode, waarin werd beweerd dat de vakbond FNV een substantiële instroom van jonge leden doormaakte. Data-analyses nuanceren dit beeld, zegt Paul de Beer. Hoewel er sprake was van een kleine opleving in de instroom van jongeren, is het gewicht van jonge leden marginaal vergeleken met oudere cohorten. Waar 20 tot 25 procent van de werkende 50-plussers aangesloten is bij een vakbond, bedraagt de organisatiegraad onder werkende jongeren onder de 25 jaar slechts 6 procent. Zelfs een verdubbeling van de instroom van jongeren is niet voldoende om het ledental op peil te houden of de uitstroom van gepensioneerden te compenseren.

Dit weerspiegelt een structureel generatie-effect, in plaats van een tijdelijk leeftijdseffect. De Beer: 'De praktijk leert dat burgers zich doorgaans voor hun dertigste aansluiten bij een vakorganisatie. Heeft men deze stap voor het dertigste levensjaar niet gezet, dan is de kans dat men op latere leeftijd lid wordt klein. Het onvermogen om jongeren te binden leidt tot krimp van de vakbond. Dit brengt de discussie op de wetenschappelijke validiteit van het generatiebegrip zelf. Een generatie wordt vaak gedefinieerd aan de hand van de ontwikkeltijd tot geslachtsrijpheid van een cohort, 15 tot 30 jaar. Socioloog Karl Mannheim sloot hierbij aan door uit te gaan van perioden van 30 jaar waarin men waarden vormt die men het gehele leven blijft aanhangen. Dat zou bepalen hoe men in de volgende fase van 30 jaar invloed uitoefent op maatschappelijke instituties. Er bestaat echter geen overtuigende wetenschappelijke argumentatie waarom een generatie een vaste duur zou moeten hebben, of waarom er om de 30 jaar automatisch een nieuwe, homogene groep opstaat.'

> 'Technische behendigheid onder jongeren is een universeel leeftijdsverschijnsel.'

OOK POPCULTURELE FENOMENEN NIET

Het markeren van generatiegrenzen aan de hand van historische gebeurtenissen blijft willekeurig. Waar de Eerste Wereldoorlog impact had op de jeugd in deelnemende landen, was het effect in het neutrale Nederland minimaal; daar vormde de Tweede Wereldoorlog een fundamentelere *marker*. De Beer: 'Ook claims dat gebeurtenissen zoals de aanslagen van 11 september 2001 zorgden voor het ontstaan van een pessimistische "9/11-generatie" waarin veiligheid centraal staat, houden wetenschappelijk geen stand. Zo'n gebeurtenis beïnvloedt de tijdgeest, waardoor thema's als veiligheid in de samenleving belangrijker worden. Dat beïnvloedt ouderen in gelijke mate als jongeren. Bovendien ervaart een kind van 10 jaar een crisis anders dan een jongvolwassene van 25 jaar, hoewel zij tot dezelfde generatie worden gerekend. Ook beweringen dat popculturele fenomenen als Harry Potter generatievormend zouden zijn, illustreren de willekeur waarmee kenmerken achteraf worden geconstrueerd.'

Het hanteren van generatie-indelingen is in onderzoek alleen praktisch omdat het bruikbare categorieën oplevert om data te structureren, niet omdat deze groepen een homogene, harde realiteit vertegenwoordigen. 'Ook de aanname dat Generatie Z uitzonderlijk zou zijn doordat zij deskundiger zou zijn op het gebied van digitale technologie dan volwassenen, is historisch gezien niet uniek. Jongeren zijn in alle tijdperken sneller in staat zich nieuwe technologie eigen te maken, simpelweg omdat zij ermee opgroeien, terwijl ouderen moeten omschakelen. Technische behendigheid onder jongeren is een universeel leeftijdsverschijnsel en geen uniek kenmerk van de huidige generatie.'

METHODOLOGISCHE UITDAGINGEN

Om maatschappelijke veranderingen te analyseren, is het noodzakelijk om drie methodologische factoren nauwkeurig uit elkaar te pluizen – een van de sterkste onderdelen van De Beers boek *Generatiestrijd*: 1. Generatie-effecten: veranderingen gebonden aan het geboortecohort die gedurende het gehele leven stabiel blijven; 2. Levensfase-effecten: veranderingen in gedrag of opvattingen inherent aan veroudering en het doorlopen van levensfasen; 3. Tijdgeesteffecten: brede maatschappelijke verschuivingen die alle levende generaties op hetzelfde moment beïnvloeden.

Hoewel deze drie-eenheid in de sociologie al langer wordt onderkend, worden deze concepten in populaire publicaties en media voortdurend verward. Trends die toegeschreven moeten worden aan levensfases (zoals het zoeken naar zekerheid of wisselen van werkkring) of aan veranderingen in de tijdgeest, worden vaak gepresenteerd als generatiekenmerken. 'Het isoleren van deze effecten stuit op grenzen binnen de sociale wetenschappen: je hebt hiervoor vergelijkbare gegevens over tientallen jaren nodig. Het harmoniseren van langlopende onderzoeken is monnikenwerk. Door de decennia heen veranderen vraagstellingen, worden antwoordschalen aangepast en verschuift de maatschappelijke relevantie van maatstaven. Wil men data over dertig of veertig jaar vergelijken, dan is er zoveel interpretatiewerk nodig dat de objectiviteit onder druk komt te staan.'

Wat kan De Beer dit mooi formuleren; in de kern geldt dit voor de meeste sociale wetenschappen. Dat hij daarover zo transparant is in zijn boek maakt hem tot een betrouwbaar wetenschapper. Hij maakt inzichtelijk dat we de term 'wetenschappelijk' vaak met een korrel zout moeten nemen, en dat die veelal meer geldt voor de onderzoeksopzet dan voor uitkomsten, omdat veel interpretatie van data onvermijdelijk is. Indien statistische analyses niet eenduidig zijn, is de enig veilige route het beperken tot een zuivere beschrijving van trends, in plaats van het forceren van causale interpretaties – een les die alle wetenschappers zouden moeten horen.

> 'De psychologisering van opvoeding en onderwijs leidt ertoe dat kinderen opgroeien met een psychologisch vocabulaire.'

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Bovendien zijn onderzoekers vaak afhankelijk van macrostatistieken, zoals die van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), waarin generaties niet expliciet worden onderscheiden, geeft hij toe. 'Je moet generaties dan indirect afleiden uit leeftijdscategorieën en enquêtejaar, waardoor het onderscheid tussen levensfase en generatie vertroebelt. Op basis hiervan verwerp ik de stelling van Karl Mannheim[3] dat generatievervanging de primaire motor van verandering zou zijn. Onderzoek toont aan dat maatschappelijke opvattingen niet veranderen via plotselinge breuken, maar via een geleidelijk proces op basis van geboortejaar. In de tweede plaats is het theoretische onderscheid tussen generatie-effecten en tijdgeesteffecten op de lange termijn – bijvoorbeeld een eeuw, niet relevant.'

Wanneer men de samenleving van nu vergelijkt met die van honderd jaar geleden, zegt hij, zijn alle destijds levende generaties vervangen en is de tijd een eeuw opgeschoven. 'Beide concepten lopen hier in elkaar over. Hoewel de verschuiving in waarden over een eeuw gemeten gigantisch is, kan de oorzaak hiervan nimmer worden gereduceerd tot een simpele strijd tussen generaties. Een voorbeeld van de spanning tussen objectieve maatstaven en maatschappelijke realiteit is de discussie rondom de dalende PISA-scores voor onderwijsprestaties van de OESO. Er is sprake van een paradox: ondanks de daling van deze scores blijven hoger opgeleiden succesvoller op de arbeidsmarkt, verdienen zij hogere inkomens en genieten zij betere levensperspectieven dan praktisch opgeleiden. De daling van de scores heeft tot dusver geen aantoonbaar negatief effect op economische groei of individuele arbeidsmarktperspectieven.'

De Beer: 'Dit kan erop wijzen dat de vaardigheden die de arbeidsmarkt waardeert veranderd zijn ten opzichte van dertig jaar geleden, terwijl de PISA-systematiek dezelfde kennis blijft meten. Zo wordt de daling in rekenvaardigheid opgevangen door technologie, aangezien hoofdrekenen in de beroepspraktijk nagenoeg overbodig is geworden. Mogelijk hebben leerlingen nieuwe, niet-gemeten vaardigheden ontwikkeld die in de huidige samenleving relevanter zijn. Daarnaast spelen moeilijk meetbare culturele factoren een rol bij dit soort toetsen.'

MENTALE GEZONDHEID, MAATSCHAPPELIJKE DRUK

'Vergelijkbare methodologische problemen doen zich voor bij de vermeende epidemie van mentale gezondheidsproblemen onder de huidige jonge generatie. Een vergelijking over decennia heen is nauwelijks mogelijk omdat deze diagnostische terminologie vroeger niet bestond of een andere betekenis had. In historische databestanden is niet terug te vinden hoeveel *babyboomers* in hun jeugd leden aan een *burn-out*, aangezien men destijds sprak over "overspannenheid" of "zenuwen". De psychologisering van opvoeding en onderwijs leidt ertoe dat kinderen opgroeien met een psychologisch vocabulaire. Dit stelt hen in staat om over hun gesteldheid te communiceren, maar werkt tegelijkertijd het problematiseren van alledaagse mentale schommelingen in de hand.'

De twee indicatoren voor mentaal welbevinden die over een langere periode betrouwbaar vergelijkbaar zijn, leveren een genuanceerd beeld op, zegt hij. 'De algemene levenstevredenheid en het percentage jongeren dat aangeeft ontevreden te zijn, is over de decennia heen opmerkelijk stabiel gebleven. De harde maatstaf van het aantal suïcides laat daarentegen een forse stijging zien, een trend die al is ingezet vanaf de *babyboomers*. Hoewel suïcide een individuele daad is, is de burger een product van de tijdgeest. De huidige generatie jongeren is na 2001 opgegroeid in een maatschappelijk klimaat van pessimisme. Dit suggereert dat zij sterker op zoek zijn naar veiligheid en materialistischer zijn ingesteld dan generaties die opgroeiden in de jaren 80 en 90.'

Het toegenomen materialisme kan ook de uitkomst zijn van dat jongeren vanaf de jaren 90 meer zijn 'geconditioneerd' om naast school bijbanen tot 20 uur per week te hebben. Dit fenomeen, mede voortgekomen uit de wens om via lage jeugdlonen (aanvankelijk tot 23 jaar, nog steeds tot 21 jaar) consumptiegoederen goedkoop te houden, leidde er in de onderwijspraktijk toe, weet elke leraar die al langer voor de klas staat, dat leerlingen vaker oververmoeid in de klas zitten, waardoor de focus op onderwijs allicht verschuift naar werk en inkomen. Iets wat leraren vanuit de praktijk weten; instanties als het CBS kunnen natuurlijk niet ook alles meten en bovendien valt niet alles te meten.

> 'De retoriek van een generatiestrijd miskent dat de dynamiek tussen jong en oud een universeel levensfase-effect is.'

KLASSE, STATUS EN MOBILITEIT

Bij het analyseren van ongelijkheid binnen generaties stuiten we op het sociologische begrip 'klasse'. Paul de Beer is om dezelfde redenen als bij het begrip 'generatie' terughoudend met een rigide klassenbegrip in de traditie van Karl Marx, omdat dit kan suggereren dat individuen vastzitten in een gesloten structuur die van generatie op generatie overgaat. 'De Nederlandse geschiedenis van de afgelopen eeuw toont juist sociale mobiliteit, aangedreven door democratisering van het onderwijs. Dat individuen uit de lagere middenklasse konden doorstromen tot de positie van hoogleraar – ondenkbaar voor eerdere generaties, bewijst dat maatschappelijke grenzen permeabel zijn.'

Ook het begrip 'klasse' is empirisch slecht gedefinieerd, meent hij.[4] In de sociologie geniet de maatstaf Sociaaleconomische Status (SES) de voorkeur, hoewel ook deze methode complicaties kent doordat SES een kenmerk van het huishouden is en niet van het individu. 'Bij jongeren is status toekennen extra complex: het baseren van de status op het beroep van de vader reduceert de rol van de moeder, en tijdelijke werkloosheid vervormt de meting, waardoor langdurige armoede niet zuiver wordt geïsoleerd. De empirische realiteit laat zien dat sociaaleconomische verschillen "binnen" een generatie vele malen groter en bepalender zijn dan gemiddelde verschillen "tussen" generaties. Men mag zich niet blindstaren op generatiekloven; andere scheidslijnen zijn urgenter. Een van de meest fundamentele vormen van ongelijkheid zijn de hardnekkige sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Positie op de inkomensladder en opleidingsniveau hebben een aantoonbare impact op zowel de algehele als de gezonde levensverwachting van burgers.'[5]

EMANCIPATIEMOTOR OF GELIJKHEIDSMACHINE

In het politieke debat leeft de overtuiging dat onderwijs de samenleving gelijker kan maken. In lijn met onderwijshistoricus Sjoerd Karsten concludeert De Beer dat deze maakbaarheidsgedachte een overschatting is die leidt tot teleurstelling. Er moet onderscheid worden gemaakt tussen het onderwijs als emancipatiemotor en als gelijkheidsmachine, meent hij.

'Als emancipatiemotor is het Nederlandse onderwijsstelsel een succesverhaal. Dit blijkt krachtig uit de positie van vrouwen en meisjes, die in een halve eeuw een onderwijsachterstand hebben omgebogen in een voorsprong op mannen. Een vergelijkbare dynamiek is zichtbaar bij kinderen met een migratieachtergrond, die in grote getale het opleidingsniveau van hun ouders overstijgen en hun positie verbeteren. Als gelijkheidsmachine is het onderwijs daarentegen ongeschikt. Het onderwijs heeft de noodzakelijke functie om te differentiëren en kwalificeren voor de arbeidsmarkt; het moet selecteren op basis van vaardigheden en prestaties. Zou elke burger met hetzelfde diploma afstuderen, dan verliest het diploma zijn waarde als selectiecriterium. Bij afwezigheid hiervan vallen werkgevers terug op selectiemechanismen als de sociale achtergrond, het netwerk en het milieu van de ouders. Hierdoor zouden informele privileges van de bovenklasse aan invloed winnen. Het onderwijs draagt door zijn kwalificerende taak bij aan het legitimeren van ongelijkheid tussen individuen met verschillende vaardigheden, en kan deze ongelijkheid nimmer opheffen.'

> 'Een vergelijkbare dynamiek geldt voor het onderwijs.'

NAAR GENERATIEBEWUST BELEID

De analyses van De Beer tonen aan dat het maatschappelijke debat behoefte heeft aan nuancering en het loslaten van rigide categoriseringen. De retoriek van een generatiestrijd miskent dat de dynamiek tussen jong en oud een universeel levensfase-effect is. Jongeren betreden de samenleving met een frisse blik, accepteren machtsstructuren niet als vanzelfsprekend en moeten hun posities bevechten op oudere generaties. Dit proces van positieverovering is van alle tijden; naarmate cohorten ouder worden, nemen zij die posities over.

Dit betekent niet dat beleid blind moet zijn voor generatie-effecten. In navolging van adviezen van de WRR is generatiebewust beleid noodzakelijk. Stelselwijzigingen pakken voor jonge generaties vaak anders uit dan voor oudere generaties, zonder dat dit een expliciete politieke keuze is geweest. Paul de Beer: 'Een voorbeeld hiervan is de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. Hoewel maatschappelijke onrust gedragen wordt door bijna-gepensioneerden, worden jongeren er op de lange termijn het hardst door getroffen. Zij zullen zeven tot acht jaar langer moeten werken dan de *babyboomers*. Beleidsmakers dienen langetermijneffecten vooraf in kaart te brengen, in plaats van te verzanden in politieke opportuniteit of emotionele debatten. De mythe dat voorzieningen als de AOW door vergrijzing onbetaalbaar worden, wordt door cijfers weerlegd: de collectieve kosten blijven stabiel rond 5 procent van het bruto binnenlands product, aanzienlijk lager dan pessimistische prognoses voorspelden. Generatiebewust beleid bouwt voort op het inzicht dat solidariteit het belangrijkste gedragspatroon van de samenleving is, en dat gemeenschappelijke belangen tussen generaties groter zijn dan verschillen die hen scheiden.'

PRAKTIJKGERICHTE SOCIALE WETENSCHAPPEN

In de sociale wetenschappen en het maatschappelijke debat bestaat de neiging aannames van elkaar over te nemen. Wanneer een standpunt door de meerderheid wordt herhaald, ontstaat al snel consensus dat het waar moet zijn. Het werk van econoom Paul de Beer kenmerkt zich door een kritische blik op heersende aannames. Zijn loopbaan speelde zich af op het terrein van werk en inkomen, op het raakvlak van wetenschappelijk onderzoek en beleidsvorming. Dit stelde hem in staat om de rol van 'mythekraker' te vervullen – een typering die ook de titel vormde van het *Liber Amicorum* dat hem bij zijn afscheid als hoogleraar werd gepresenteerd.

De Beers benadering stoelt op de overtuiging dat het betreden van een onderzoeksveld zonder ballast van vaste patronen kan leiden tot vernieuwende inzichten. Hierbij verzet hij zich tegen 'wetenschap om de wetenschap'. Sociale wetenschappen moeten een maatschappelijk doel dienen en perspectieven bieden die verandering mogelijk maken. Dit in contrast met onderzoekers die uitsluitend voor collega-wetenschappers schrijven om te publiceren in vaktijdschriften, zonder oog voor praktische toepasbaarheid door beleidsmakers.

Dit praktijkgerichte denken blijkt uit zijn loopbaan: zijn vroege functie bij de Wiardi Beckman Stichting (het wetenschappelijk bureau van de PvdA) was erop gericht besluitvorming te beïnvloeden; zijn werk bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de WRR was gericht op wetenschappelijke onderbouwing van overheidsbeleid; sinds 2003 combineerde hij zijn taken aan de UvA met het directeurschap van het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, waar toepasbaarheid van onderzoek centraal staat.

HERDEFINIËRING VAN SOLIDARITEIT

In het debat wordt vaak gefocust op polarisatie tussen groepen: niet alleen tussen generaties, ook tussen burgers zonder en mét een migratieachtergrond. Hoewel reële tegenstellingen bestaan, toont onderzoek aan dat gemeenschappelijke belangen en gedeelde waarden vele malen dominanter zijn dan verschillen. Het uitvergroten van kleine afwijkingen brengt het risico met zich mee dat burgers verschillen als overheersend gaan beschouwen, waardoor samenhang uit het oog wordt verloren, meent De Beer.

Onderzoek naar solidariteit laat zien dat de bereidheid tot steun veel groter is dan in media wordt verondersteld. 'Solidair handelen is het standaard gedragspatroon van de mens. Als de samenleving louter zou bestaan uit individuen die hun eigenbelang najagen, zou het maatschappelijk bestel destructief functioneren. Veel sociale interacties zijn zo verankerd dat burgers de aard ervan niet langer waarnemen. Zo bewegen mensen zich zonder angst over straat, ondanks het risico op beroving. Dit illustreert dat menselijk handelen primair gericht is op vreedzaam samenleven.'

De mens is van nature een sociaal wezen en een kuddedier. Binnen een groep vormt solidariteit het uitgangspunt, in plaats van individueel gewin. Desondanks blijft de misvatting hardnekkig dat individueel belang altijd vooropstaat. De Beer: 'Hoewel er een basis van solidariteit is, kent de samenleving belangentegenstellingen waar de politiek keuzes in moet maken om te voorkomen dat groepen zich benadeeld voelen. Dit tweeledige perspectief is ook zichtbaar in de houding tegenover de overheid. De afgelopen jaren lag de focus sterk op kritiek naar aanleiding van incidenten, met de Toeslagenaffaire als bekendste voorbeeld. Hoewel zulke fouten moeten worden aangepakt, mag niet worden miskend dat de overheid er ook voor zorgt dat de overgrote meerderheid een aangenaam leven leidt en maandelijks ondersteuning ontvangt. Een vergelijkbare dynamiek geldt voor het onderwijs: ondanks kritiek is het toegankelijke karakter een groot goed dat vooruitgang markeert vergeleken met een eeuw geleden.'

PARADOX SOCIALE ZEKERHEID

De discussie over sociale zekerheid en inkomensbescherming kent een lange geschiedenis. Al in de jaren 80 hield De Beer zich bezig met een basisinkomen, als medeoprichter van de Werkplaats Basisinkomen. Dit initiatief wilde samen met organisaties en vakbonden het debat aanjagen. In de decennia die volgden boekte het debat nauwelijks vooruitgang. Ondanks hernieuwde belangstelling door publicisten als Rutger Bregman[6] blijft de politieke meerderheid in Nederland tegen de invoering van een basisinkomen.

De Beer: 'De terughoudendheid ten opzichte van een basisinkomen is vanuit beleidsoogpunt begrijpelijk. Het betreft een ingrijpende structuurwijziging van het complete stelsel van sociale zekerheid en belastingheffing. Zo'n transitie vereist zekerheid over de positieve effecten alvorens men tot uitvoering overgaat. Om die reden is een pragmatischer benadering effectiever: het doorvoeren van stapsgewijze hervormingen binnen het bestaande stelsel als stap in de richting van dit ideaal.'

Het stelsel van inkomensbescherming is echter door een stapeling van regelgeving te complex geworden. De begrijpelijkheid is afgenomen, waardoor het risico toeneemt dat rechthebbenden geen toeslag ontvangen. Tegelijk leidt de complexiteit ertoe dat burgers onbedoeld te hoge bedragen ontvangen, met terugvorderingen tot gevolg. Hoewel het basisinkomen als de simpelste vorm geldt, is realisatie op korte termijn een illusie. De focus moet liggen op versimpelen, meent De Beer. 'De oorzaak van de complexiteit ligt in de wens om sociale rechten tot in details te willen perfectioneren. Binnen toeslagen en belastingen tracht men rekening te houden met alle individuele omstandigheden. Dit dwingt tot informatieverzameling, wat leidt tot administratieve overbelasting en fouten. Vereenvoudiging vereist politieke acceptatie dat burgers vaker "over één kam geschoren" worden.'

Het succesvolste voorbeeld van een eenvoudig systeem is de Algemene Ouderdomswet (AOW). Die differentieert alleen op basis van woonvorm en verblijfsduur. Die eenvoud zorgt voor het grootste maatschappelijke draagvlak van alle voorzieningen. Fraude is nagenoeg afwezig en er is nauwelijks sprake van 'niet-gebruik'. 'De AOW bewijst dat een eenvoudig stelsel zonder gedetailleerd maatwerk uitstekend functioneert. Toch zijn partijen huiverig voor vereenvoudiging; elke herziening kent winnaars en verliezers. De groep die er op achteruitgaat organiseert zich snel en protesteert luidkeels, terwijl de groep die erop vooruitgaat zwijgt. Wanneer achteruitgang in de media wordt uitvergroot, ontstaat druk om uitzonderingen te maken. Zodra de eerste uitzondering verankerd wordt, keert het stelsel in rap tempo terug naar zijn oorspronkelijke complexiteit.'

LEGITIMITEIT EN REPRESENTATIVITEIT VAKBOND

Gezien de complexiteit van overheidswetgeving ligt een alternatief voor sectoraal maatwerk bij vakbonden en cao's, onderdeel van het poldermodel. Waar de overheid kan volstaan met het vastleggen van een uniforme basisregeling – zoals het wettelijk minimumloon, kunnen sociale partners via cao-onderhandelingen maatwerk leveren. Zo kunnen vakbonden in sectoren met zwaar werk hogere minimumtarieven bedingen, zonder dat de overheid deze differentiatie in wetgeving hoeft te gieten.

De Beer: 'Voorwaarde voor het functioneren van dit systeem is dat cao-afspraken draagvlak hebben. Juist op dit vlak bevindt de Nederlandse vakbeweging zich in een crisis. Door de aanhoudende daling van het aantal vakbondsleden ontstaat een legitimiteitsprobleem. De vraag dringt zich op in hoeverre een vakbond nog het mandaat bezit bindende afspraken te maken wanneer de organisatiegraad gedaald is tot slechts één op de tien werknemers. Om dit democratische tekort te repareren, is herziening van het legitimiteitsmodel nodig. Legitimiteit zou niet langer moeten afhangen van het aantal betalende leden. Politieke partijen ontlenen hun mandaat ook niet aan ledenaantallen – die nog veel lager liggen, maar aan behaalde stemmen tijdens verkiezingen. Een vergelijkbaar verkiezingssysteem binnen sectoren zou de vakbeweging voorzien van een mandaat. In zo'n model krijgen alle werknemers binnen een sector, ongeacht lidmaatschap, het recht om te stemmen op de vakbond die hen vertegenwoordigt aan de cao-tafel.'

Zo'n verkiezingsmodel zou ook het representativiteitsprobleem binnen bonden oplossen. Het huidige ledenbestand van traditionele vakbonden is sterk vergrijsd; oudere werknemers zijn veel vaker lid dan jongere. 'Dit wekt de indruk dat bonden er primair zijn om belangen van oudere insiders te beschermen. Door invoering van cao-verkiezingen krijgt de jongere generatie de kans om via de stembus invloed uit te oefenen op de onderhandelingspartners. Indien jongeren van mening zijn dat gevestigde bonden hun belangen verwaarlozen, staat het hen vrij een nieuwe bond op te richten en via stemming een positie aan de onderhandelingstafel op te eisen. Dit dwingt bonden kleur te bekennen.'

> 'Onderzoek naar solidariteit laat zien dat de bereidheid tot steun veel groter is dan in media wordt verondersteld.'

LIDMAATSCHAP IN ONDERWIJSSECTOR

Wat betreft inrichting van lidmaatschap, zoals in de onderwijssector waar de AOb veel energie steekt in ledenwerving, is automatisch lidmaatschap geopperd om de bond meer slagkracht te geven. 'Onderzoek aan de UvA laat echter zien dat verplicht lidmaatschap op bezwaren stuit. Omdat er in de meeste sectoren meerdere actieve bonden zijn, rijst de vraag bij welke bond startende werknemers ingeschreven moeten worden. Automatische toewijzing aan de grootste bond creëert een monopoliepositie, aangezien burgers zelden uit eigen beweging overstappen.'

Een alternatief financierings- en vertegenwoordigingsmodel van De Beer combineert daarom stemrecht met een financiële verplichting. Omdat een cao functioneert als een collectief goed waarvan alle werknemers profiteren – ongeacht lidmaatschap, is het rechtvaardig de financiering collectief te regelen, zegt hij. 'Dit kan via een kleine heffing op het loon van iedere werknemer die onder de cao valt. De opbrengst wordt naar rato verdeeld onder de actieve vakbonden op basis van behaalde stemmen bij de cao-verkiezingen. De middelen van werknemers die niet stemmen, worden evenredig verdeeld over de bonden die wel stemmen kregen. Op deze wijze wordt pluriformiteit en concurrentie tussen vakorganisaties gewaarborgd, zonder dat burgers worden gedwongen tot lidmaatschap van een specifieke vereniging.'

Bronnen:
1. https://www.pauldebeer.nl
2. Beer, Paul de (2026). Generatiestrijd. Feit en ficties over generaties, Brave New Books.
3. Mannheim, Karl (1928). Das Problem der Generationen/Het generatieprobleem, Uitgeverij Vantilt.
4. Sauer, Hanno (2026). Klasse. Het ontstaan van boven en onder, De Bezige Bij, had Paul de Beer nog niet gelezen, zou hij zeker gaan doen. Kan hij ook beter wel doen, want aanvullend op zijn eigen onderzoek en bovendien verhelderend over ons eigen gedrag; als marxist maakt Sauer op een verrassende manier inzichtelijk waarom de klasseloze maatschappij die Marx voorspelde/ambieerde een illusie is.
5. Desgevraagd zegt De Beer het eens te zijn met financieel geograaf en publicist Ewald Engelen die ook met zijn boek Ontwaakt! Kom uit uw neoliberale sluimer (2021) pleit voor meer klassenbewustzijn i.p.v. eenzijdige aandacht voor identiteiten als kleur, gender en leeftijd. De Beer vindt het echter ook interessant daartegenover socioloog Jan Willem Duyvendak te horen en lezen, met zijn relativering van allerlei maatschappelijk kloven.
6. Bregman, Rutger (2014). Gratis geld. De Correspondent.